

PROZA MEMORIALISTICĂ A IOANEI POSTELNICU

Andreea BĂRBULETE
Universitatea din Pitești

Abstract: *A significant part of Ioana Postelnicu's prose consists of works inspired from the author's personal experience; an autobiography, a travel journal, a novel that combines reality and fiction are proof of the writer's inclination to approach literature in a rather subjective way. The books contain, besides the common turmoil of the everyday life, I.Postelnicu's literary creed, details about the sources of inspiration, means of creating characters and literary mentors. The universe comprised in these pages impresses through poetic descriptions, sensitive, yet accurate psychological investigation and reveals their author both as a worthy human being and a valuable writer.*

Key words: *literary creed, poetic descriptions, psychological investigation*

Proza postbelică a Ioanei Postelnicu a suferit, comparativ cu cea de debut, mutații importante, atât din punct de vedere tematic, cât și din perspectivă stilistică. Formată sub egida Sburătorului Iovinescian, autoarea se îndreaptă ulterior către o proză care să-i permită accesul pe scena literară acceptată în perioada totalitară, reușind însă să păstreze valori care i-au marcat întreaga activitate scriitoricească.

O parte semnificativă a operei sale o constituie proza inspirată din experiența sa de viață, scrieri memorialistice sau de ficțiune, concretizate în „Seva din adâncuri”, „Roată gândului, roată pământului”, romanul „Urmașii Vlașinilor” și câteva nuvele.

Întrebată cum s-a apucat să scrie literatură¹, Ioana Postelnicu își amintește primul articol publicat la doar 16 ani; ziarul „Rampa” organizase o anchetă pe tema “S-a schimbat amorul?”; “fetița timidă”, așa cum s-a caracterizat autoarea, a luat tocul și a alcătuit un răspuns, pe care l-a semnat Hildegard și în care pleda pentru o înțelegere modernă a dragostei. Apariția articolului a fost așteptată cu emoție și nerăbdare, iar publicarea lui, împreună cu un răspuns, ce cuprindea comentarii cu privire la conținutul său, a fost un moment de cotitură: tânăra ținea în mână dovada unei confirmări la care orice scriitor visează.

Începând din acest moment, Ioana Postelnicu s-a apucat să țină un jurnal – un pas previzibil, pentru o persoană cu aspirații literare și cu o personalitate introvertă, înclinată spre timiditate. Toate sentimentele și emoțiile sale, experiențele trăite ca studentă, soție și mamă s-au concretizat în sute și mii de pagini. Caietele, pe care le-a umplut ani în șir, sunt expresia unui suflet bogat, chinuit uneori de întrebări, exaltat alteori, altă dată asaltat de dorințele “unei inimi tinere și înflăcărare”. Dovada că scrisul nu însemna pentru autoare doar un mod de a-și umple timpul, o îndeletnicire temporară, stă și mărturisirea că, pentru ea, era mai ușor să rezolve probleme sau conflicte pe hârtie, decât să le discute. Paginile se transformau într-un univers mai cuprinzător, care îi permitea “analizele, divagațiile, formele metaforice”² și care nu pretindea o soluție imediată sau concretă, lucru greu de realizat în unele momente. Aceste caiete, pline de nemulțumiri și plăceri, drame și bucurii, eșecuri și reușite, visuri și speranțe, constituie un fundament solid pentru cariera sa și explică și aplecarea ei pentru literatura subiectivă, intimistă.

Scriitorul american Gore Vidal face o distincție între romanul autobiografic și memoria; el susține că memoriile sunt scrise așa cum își amintește autorul viața, pe când autobiografia este istorie, cere date exacte și fapte a căror veridicitate trebuie verificată riguros. Criticul Eugen Simion consideră memorialul „o formă hibridă între cronică, jurnal de călătorie și descriție în sens geografic, sociologic, etnografic, totul <îmbogățit> cu amintiri, reflecții morale și accente lirice.”³

Pornind de la aceste două încercări de delimitare a genurilor în interiorul literaturii memorialistice se naște întrebarea legitimă: cărui gen îi aparțin operele „Seva din adâncuri”, și „Roată gândului, roată pământului”?

„Seva din adâncuri” pare la prima vedere un roman autobiografic. Și totuși... Ioana Postelnicu, în cuvintele ce îi prefațază cartea mărturisește că oferă cititorului doar „cioburi dintr-o existență” și, deși își propune să scrie cu toată sinceritatea, fără sfieli sau ipocrizii, dă carte blanche lectorului să citească printre rânduri sau să suplinească cu imaginația tot ce crede că lipsește cărții.

„Roată gândului, roată pământului”, impropriu numit roman, este de fapt istoria călătoriilor autoarei în câteva țări europene, Canada și Statele Unite. Dar se află lectorul în fața unui jurnal de călătorie? Tindem să susținem că nu, cel puțin nu total, deoarece autoarea nu se limitează la descrieri de locuri și oameni, ca într-un ghid turistic. „Itinerariile esențiale” – subtitlul operei – nu sunt exclusiv spațiale, sunt și metafora experienței, a cunoașterii, fie ea a lumii exterioare, fie a autoarei însăși.

Rămânând fidelă manierei literare a romanelor sale de început, Ioana Postelnicu alege și în scrierile memorialistice să ignore rigorile cronologiei, mișcându-se liber între acum și atunci, așa cum i se deșteaptă amintirile.

Cea mai semnificativă parte a cărților o constituie, după părerea noastră, referirile dese la crezul artistic al autoarei, la ceea ce a însemnat pentru ea arta scrisului, la mentorii săi – în special la Lovinescu – la care se adaugă incursiunile detaliate în „laboratorul” său de creație. Pe tot parcursul vieții sale, persoana Ioana Postelnicu (sau mai bine spus Eugenia Banu, numele ei real) nu s-a putut separa complet de scriitoarea Ioana Postelnicu. În repetate rânduri, autoarea a ținut să sublinieze că, pentru ea, scrisul nu era doar o meserie, ci o vocație: „Literatura pentru mine este un imperativ al existenței... Scriu în mijlocul împotriviților celor din jur și mi-aș da bucuroasă existența ca să pot face ceva bun.” Chiar și în timpul bolii de care suferă (destul de severă și care a putut fi tratată doar în Paris) îi este imposibil să renunțe la scris, pentru că acesta „a fost și este cel mai dulce și cel mai aprig chin pe care mi l-a dat natura; îl iubesc și îl urăsc, îl abandonez și îl reiau.” Scrisul a fost alinarea sa, punctul de sprijin, care i-a dat tăria să înfrunte obstacolele inerente fiecărei vieți.

Una dintre nefericirile sale a fost că munca sa de o viață, strădania sa de mai mult de două decenii (ciclul Vlașinilor) nu cunoaște recunoașterea criticilor. Se mângâie totuși cu satisfacția pe care i-au oferit-o de-a lungul timpului cititorii. Sugestiv din acest punct de vedere este momentul în care, în avion, oferă unei pasagere românce să citească recent publicatul roman *Toate au pornit de la păpușă*: este atât de nerăbdătoare să vadă reacția cititoarei, încât își dorește ca această să nu fie nevoită să se ocupe nici de propria sa fiică, pentru a nu lăsa cartea din mână. Orgoliul ei de scriitoare este satisfăcut când realizează că opera sa fascinează. Același gen de satisfacție trăiește și când este recunoscută de comunitatea românească din Detroit drept autoarea *Plecării Vlașinilor*.

Memoriile Ioanei Postelnicu sunt și un document al peisajului literar al vremii, îndeosebi al perioadei interbelice. Deoarece a fost profund influențată de cenaclul din strada Câmpineanu – Lovinescu este acela care îi recunoaște talentul, care îi îndrumă primii pași pe calea literaturii, care îi alege pseudonimul literar – era imposibil ca evenimentele sau sentimentele legate de acesta să nu fie o coordonată importantă a confesiunilor sale. Prietenia și prețuirea pe care i le-a arătat criticul, orele petrecute în compania unor mari oameni de litere, fie scriitori, fie critici, sentimentul de împlinire spirituală pe care l-a trăit, au făcut-o să afirme, fără urmă de echivoc, că: „am împărțit traectoria vieții mele spirituale în două epoci; cea până la *Sburătorul* și cea de după *Sburătorul*.”

Indiferent de genul căruia îi subscriem operele este indiscutabil faptul că ele prezintă numeroase asemănări, atât din punctul de vedere al subiectelor pe care le abordează, cât și al manierei în care acestea sunt prezentate. Din nefericire, ceea ce dăunează valorii literare a operelor (luate ca scrieri individuale) este că uneori asemănarea este identitate. În descrierile locurilor pe care le-a vizitat, autoarea se oprește asupra unor detalii semnificative, care le singularizează în mintea scriitoarei și care dau naștere la adevărate poeme în proză. Un astfel de fragment este acela care prezintă Grota Azzura: peisajul este ca de basm, redat în metafore sugestive, ce împletesc culoare și sunet, pentru a dezvălui o imagine feerică: „apa din imensa grotă te legăna, imaterială, părea făcută din lalic topit, mișcător, din cristal lichid, luminat albastru, azuriu, vioriu, translucid.” Păcat că lectorul găsește aceeași descriere în ambele opere, așa cum o face și când este vorba despre Copenhaga sau Menton sau Florența. Dacă intenția scriitoarei a fost să păstreze nealterate impresiile sale și să le transmită ca atare prin reluarea lor exactă este greu de spus. Rămâne indiscutabil faptul că ele sunt impresionante și dezvăluie talentul descriptiv al unei autoare preocupate în special sau de analiză psihologică sau de narațiune.

Romanul *Urmașii Vlașinilor* este scrierea cea mai vădit influențată de experiența de viață a scriitoarei. Privit singular, scos în afara restului operei postelniciene, este un pur roman de ficțiune. Imixtiunea vieții private a autoarei în el devine totuși evidentă după citirea „Sevei din adâncuri”. Lectorul celor două cărți nu poate face abstracție de elementele comune din existența scriitoarei și a personajului feminin al romanului. Suzana împrumută enorm din Ioana Postelnicu, de la cele mai mici amănunte (cum ar fi numele de fată, Banu, al Suzanei), până la atitudini și idealuri.

Suzana este o împletire relativ bizară de mentalitate ante și postbelică. În perioada de dinainte de război, ea este modelul soției credincioase, întru totul supusă voinței bărbatului, fără opinii personale, trăind în virtutea unor prejudecăți și comportamente specifice vremii. Destinul ei este condiționat social și educațional, lăsând puțin loc manifestărilor personale. Se trezește căsătorită cu un bărbat pe care nu îl cunoaște, din dorința de a scăpa de un frate autoritar și de încorsetările unei austere vieți de familie. În memorii, autoarea vorbește de fratele său mai mare, Costi, pe care îl iubește, dar pe care, în tinerețe, îl vede mai degrabă ca pe un temnicer; cât despre primul său mariaj, lipsit de dragoste sau fericire, scriitoarea, ca și personajul său, îl vede ca o limitare: „...trecusem din autoritatea părinților în autoritatea soțului și, din clipa aceea, s-a așezat peste viața mea un clopot de sticlă”.

Renașterea spirituală a eroinei are loc în momentul în care-și descoperă pasiunea și talentul pentru arta scrisului. Spre deosebire de Ioana Postelnicu, la Suzana aceasta survine abia după război, însă sentimentele pe care le trăiește, bucuria enormă de a fi apreciată, de a

i se cere părerea, de a conta, nu doar ca soție, ci și ca scriitor, le sunt comune. Odată cu maturizarea socială vine și aceea emoțională, care le dă libertatea de a se comporta așa cum le dictează sentimentele.

Uneori, evenimente, care în „Seva din adâncuri” sunt menționate destul de vag și doar la nivel de trăiri, se explică citind romanul ultim al ciclului Vlașinilor. Un exemplu grăitor îl constituie episodul excluderii din partid. În memorii, publicate în 1985, incidentul rămâne în faza de aluzie, de suită de sentimente născute dintr-o situație ipotetică. Adevărata dramă a incidentului, experiența tribunalului (privit ca pe inchiziție!), care o consideră nedemnă de a mai face parte din rândurile partidului, uimirea de a nu înțelege exact ce i se întâmplă și de ce sunt revelate prin intermediul Suzanei, pentru că romanul ce o are ca protagonistă a fost publicat după 1989, îngăduind astfel o mai mare autenticitate a evenimentelor.

Punctul în care cele două – autoare și eroină – aproape se confundă este crearea cărții inspirate din istoria Vlașinilor. Tot ceea ce a mărturisit Ioana Postelnicu de-a lungul vremii, în interviuri, în memorii, cu privire la această sagă a oierilor din Poiana Sibiului, se află în roman, redat prin intermediul Suzanei. Ideea de a scrie despre trecutul Vlașinilor s-a născut în timpul războiului, când scriitoarea a părăsit Bucureștiul, trăind în satul natal timp de șase luni. Poveștile despre înaintașii Vlașini, oropsiți de un regim ce le impunea un stil de viață contrar credințelor lor, despre curajul cu care s-au luptat pentru păstrarea demnității lor umane, pentru prezervarea religiei și tradițiilor, i-au înflăcărat imaginația și i-au întărit dorința de a așterne pe hârtie epopeea unui neam ce merita imortalizat. Lucrul la romanul Plecarea Vlașinilor, modul în care se concep personajele (Suzana pune în Branga, personajul negativ al romanului, toate defectele soțului ei, Brutus, iar Ioana Postelnicu mărturisește că Branga reflectă tipul uman al celui de al doilea soț al său, scriitorul Tiberiu Vornic: „...ca înfățișare fizică și ca forță de atracție virilă și ca inteligență și temeritate”), sursele de inspirație, munca de documentare le sunt comune celor două.

În ciuda acestor asemănări, ar fi pe cât de hazardat, pe atât de injust să punem semn de egalitate între autoare și personaj; Suzana este o eroină de roman, un produs al imaginației autoarei, este o entitate ce capătă contur și veridicitate doar între copertele cărții, iar Ioana Postelnicu este creatoarea ei și o personalitate de sine stătătoare.

Nici proza scurtă nu a scăpat de influențele autobiografice, două fiind nuvelele care ies în evidență din acest punct de vedere. În nuvela *Ea și el*, eroina își mută casa la Maliuc pentru o amplă documentare, pentru următorul său roman. Pentru acest nou proiect, autoarea trăiește în Deltă exact viața pe care o vor duce și personajele sale. Locuri pe care le-a vizitat devin scene în cadrul romanului. Matea este biolog și lucrează la un centru experimental, iar eroina nuvelei afirmă: „Pentru viitoarea mea carte, trebuie să știu tot. Să devin biologă, ihtiologă, să cunosc bine acest biotop imens.” *Toate au pornit de la păpușă*, operă a cărei acțiune se petrece parțial în Deltă, ar trebui să fie un roman mai bun decât acela al Vlașinilor, deoarece acela a fost trăit de strămoșii autoarei, pe când acesta este trăit de ea însăși. Nuvela care încheie volumul *Eternele iubiri* are chiar un titlu care nu lasă loc unor interpretări ambigue: *Note de documentare pentru lucrarea dramatică Împărătița lui Machidon*. Autoarea folosește pretextul întoarcerii în satul în care a petrecut clipe fericite în copilărie, pentru a trata subiectul colectivizării. Eroina nuvelei se trezește în mijlocul unui conflict între generații. Mătușa Ana este adepta unui mod de viață tradițional, în care agricultura se face așa cum s-a făcut în toate timpurile, în care țăranii se gospodăresc fără

ideile noi, care tinerilor li se bagă „în cap de ăia pe la adunări”. Femeia crede în trăinicia și statornicia vechilor valori. Fiica sa însă este reprezentanta noilor valori și pentru ea colectivizarea și tot ceea ce presupune aceasta sunt literă de lege. „Colictiva mi-o fi, de aici înainte, casă, ogradă, familie” este crezul tinerei, total entuziasmată și dedicată noului sistem.

Prozele memorialistice dezvăluie același ochi al analistului interbelic, preocupat de detalii, obișnuit să vadă dincolo de aparențe, dublat de un spirit critic și, nu în ultimă instanță, sensibilitatea exacerbată a unui suflet de artist chinuit de neputință fizică. În opere, descrierile se împletesc cu pasaje eseistice, pe teme variate, de la viață și moarte până la dorul de țară, cu comentarii pline de sarcasm și cu simple fire narative, pentru a da naștere unui univers complex și unitar, din care nu lipsește elementul uman.

¹ Corbea, I., Florescu, N., *Biografii posibile*, Ed. Contemporană, I, București, 1973, în Sasu, A., Vartic, M. *Romanul românesc în interviuri*, vol. II, p. 1102

² Idem, p. 1102

³ Simion, E., *Ficțiunea jurnalului intim, III. Diarismul românesc*, Ed. Univers enciclopedic, București, 2001, p.37

Bibliografie

- Dicționarul Scriitorilor Români*, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1995-2002, coordonatori Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu
- Negrîci, E., *Literatura română sub comunism*, Ed. Fundației Pro, București, 2003
- Sasu, A., Vartic, M. *Romanul românesc în interviuri*, Ed. Contemporană, București, 1973
- Simion, E., *Ficțiunea jurnalului intim*, Ed. Univers enciclopedic, București, 2001
- Vidal, G., *Palimpsest: a memoir*, Penguin books, New York, 1996
- Zaharia-Filipaș, E., *Studii de literatură feminină*, Ed. Paideia, București, 2004